

Ususret 20. godišnjici osnivanja časopisa *Pro tempore*

Dragi čitatelji,

potaknuti uspješnim nastojanjima za revitalizacijom intelektualne povijesti tijekom posljednjih desetljeća te porastom zanimanja za nju među mladim istraživačima, odlučili smo **19. broj časopisa** posvetiti upravo temi **Intelektualne povijesti**. Naš cilj bio je približiti studentima intelektualnu povijest koja se zadnjih desetljeća kreće prema istraživanjima koja nadilaze nacionalne granice i potaknuti ih na bavljenje novim temama unutar ove (sub)discipline, poput primjerice intelektualnih transfera. Ove godine organizirali smo treći po redu studentski skup *Intelektualna povijest*, koji se održao 8. travnja 2024. u Vijećnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na skupu su dominirala izlaganja koja su tematizirala povijest razvoja političke, kulturne, teološke, rodne i znanstvene misli, uz osvrt na suvremenu paradigmu metamodernizma.

Unatrag posljednjih nekoliko desetljeća objavljeno je mnoštvo članaka koji problematiziraju status intelektualne povijesti unutar historijske znanosti te nove smjerove u kojima se intelektualna povijest od 1980-ih postupno razvijala. Početkom 1980-ih, prateći razvoj historiografije i ostalih društveno-humanističkih znanosti, javili su se pokušaji revitalizacije intelektualne povijesti. Utemeljeni na različitim poimanjima svoje (sub)discipline, povjesničari okupljeni oko Quentina Skinnera, Johna G. A. Pococka i Johna Dunna (*Cambridge school*) razvili su tzv. „novu historiju ideja“ koja je predstavljala pokušaj transformacija tradicionalne historije ideja, proširujući fokus s teksta na lingvistički kontekst ideja.¹ S druge strane, povjesničari okupljeni oko pristupa Roberta Darntona i njegove „socijalne historije ideja“ smatrali su da fokus pri proučavanju ideja treba biti na njihovom društvenom kontekstu.² Pozitivan iskorak u smjeru udaljavanja od elitističke tradicije intelektualne povijesti imala je upravo Darntonova socijalna historija ideja koja je na neki način „demokratizirala“ intelektualnu povijest, proučavajući šire društvene slojeve i kolektivne prakse mišljenja te ideje u širem prostorno-vremenskom kontekstu – na tragu tradicije francuskog časopisa *Annales*. Premda se „analisti“ ne bi nazvali intelektualnim povjesničarima, pristupi koje su razvijali, po-

¹ Kritike historije ideja koje su postavljale temelje za njezin daljnji razvoj u smjeru „nove historije ideja“ iznesene su u tekstovima spomenutih autora. Više vidi u: Quentin Skinner, „Meaning and Understanding in the History of Ideas,“ *History and Theory* 8/1 (1969): 3-53; Stefan Collini, David A. Hollinger, J. G. A. Pocock, Quentin Skinner i Michael Hunter, „What is Intellectual History?,“ u *What is History Today?*, ur. Juliet Gardiner (London: MacMillan Press, Ltd., 1988), 105-119; John Dunn, *Rethinking Modern Political Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

² Robert Darnton, „In Search of the Enlightenment: Recent Attempts to Create a Social History of Ideas,“ *The Journal of Modern History* 43/1 (1971): 113-132.

put primjerice historije mentaliteta i totalne historije, bili su izrazito bitni kako za razvoj intelektualne povijesti, tako i za modernu historiografiju u cijelosti.

Nadilaženje nacionalnih, klasnih i disciplinarnih granica otvorilo je ovu (sub)disciplinu u suvremenom dobu prema novim temama, metodama i pristupima. Danas su, stoga, vrlo aktualna područja istraživanja intelektualni transferi i društvena povijest intelektualaca te intelektualnih mreža u funkciji stvaratelja, prenositelja i recipijenata ideja. Slični trendovi mogu se primijetiti i u hrvatskoj historiografiji, uključujući ovdje i povijest obrazovanja, historiografije te studije nacije i nacionalizma. Posljednjih desetljeća u Hrvatskoj je organizirano više znanstvenih skupova posvećenih intelektualnoj povijesti i povijesti intelektualaca, objavljena je nekolicina vrijednih rasprava o razvoju intelektualne povijesti, a primjetan je i porast broja diplomskih radova na ovom Fakultetu koji se bave upravo intelektualno-historijskim temama. Ukorak s ovim pozitivnim trendom bili su i autori članaka objavljenih u ovom broju. Bavili su se idejama u njihovom društveno-političkom kontekstu, njihovom primjenom u stvarnom svijetu, intelektualcima, intelektualnim mrežama i intelektualnim transferima.

* * *

Prihvaćene radove podijelili smo u tri tematske cjeline, složene po kronološkom redoslijedu. Prva cjelina nosi naslov *Ideje: od reprezentacija do prakse* i započinje starom poviješću i radom Patrika Smolaka o *Starozavjetnim prikazima smrti i podzemlja*. Autor analizom Starog zavjeta ukazuje na to da Izraelci na smrt nisu gledali jednoznačno te da se pri iščitavanju izraelskog imaginarija o smrti i podzemlju mogu izdvojiti naznake ostataka bliskoistočnih politeističkih religija. Zatim slijedi rad Tvrtka Srdoca pod nazivom *A Contribution to the Understanding of St. Thomas Aquinas' Theory of Free Will* u kojem autor na temelju četiri djela Tome Akvinskog analizira razvojni put njegove teorije o slobodnoj volji. Autorica Monika Hrvoić u svojem članku bavila se temom *Karel Kramář i neoslavizam*, što je ujedno bila i tema njezinog diplomskog rada koji je u skraćenom obliku objavljen u ovom broju. U radu se analizira koncept neoslavizma kroz prizmu idejnog i šireg društvenog konteksta u kojem ga je primarno razvijao češki intelektualac Karel Kramář. Tematska cjelina završava radom *Suvremeno doba i ideja Paneurope Coudenhove-Kalergi*, autora Ivora Mikloševića. Autor se u tekstu bavi idejom Paneurope, koju je u formi manifesta 1923. objavio grof Richard Coudenhove-Kalergi, preispitujući pritom njezin značaj u okvirima procesa europske integracije nakon Drugog svjetskog rata.

Druga cjelina nosi naslov *Intelektualci i intelektualne mreže: prožimanja, sukobi i intelektualni transferi*. Cjelinu otvara članak Rubena Prsteca *Prilog historijskoj analizi protohermeneutike Matije Vlačića Ilirika* u kojem autor iz perspektive Foucaultove arheologije znanja i historije intelektualaca nastoji rekonstruirati hermeneutički model Vlačićevog tumačenja Svetog pisma. Jednom ranonovovjekovnom intelektualnom mrežom bavio se Josip Marijan u svojem radu *Varaždinski književni krug*. Autor je u tekstu predstavio članove kruga i njihovo djelovanje, s kratkim osvrtom na širi europski

kontekst. Članak pod naslovom *Intelektualna povijest sporova o herbartizmu i Sveučilište u Zagrebu* potpisuje Ivan Šanjug. Radi se o skraćenoj verziji istoimenog diplomskog rada u kojem autor obrađuje sporove vezane uz promjene akademske paradigme u 19. stoljeću u kontekstu širih filozofskih, pedagoških i kulturnih strujanja u Monarhiji. Slijedi rad *Recepcija Masarykovih ideja kod Napredne omladine i Stjepana Radića iz perspektive časopisa Hrvatska misao (Prag), 1897.* u kojem autorica Stanka Mujo analizira intelektualne transfere na relaciji Prag-Zagreb. Transferima su posredovali članovi Napredne omladine koji su preuzeli ideje Tomáša G. Masaryka, prilagodili ih prilikama u hrvatskim zemljama i dalje ih razvijali putem časopisa *Hrvatska misao*. Tematsku cjelinu zatvara rad *Usporedna čitanja – Ante Ciliga i Miroslav Krleža kao svjedoci „nove“ Rusije* Filipa Bačurina i Marije Bišćan. Rad donosi analizu reprezentacije boljševičke Rusije u periodu neposredno nakon Lenjinove smrti iz perspektive dvojice intelektualaca čija su ideološka polazišta slična, no čiji se pogledi na Rusiju u mnogočemu razlikuju.

Treća cjelina, pod naslovom *Suvremene paradigme*, sastoji se od dva teorijska teksta. Prvi članak, naslovljen *Izvan granica klasične društvene teorije: teorije prakse i novi materijalizam kao epistemološka polazišta za povijest budućnosti*, potpisuje student sociologije Stipe Sardelić. Autor se u radu bavi suvremenim teorijama prakse, utjecajnim i u historiografiji, analizirajući pritom teorijske postavke socijalne ontologije Theodorea Schatzkog i njegovu teoriju društvenih praksi, te „ravnu“ ontologiju i teoriju mreže aktera koju zastupa Bruno Latour. Filip Bačurin autor je drugog članka pod nazivom *Upotraži za novom epistemom – metamodernizam*. Tekst predstavlja nastojanje za definiranjem nove metamodernističke episteme u okvirima suvremenog konteksta te s osvrtom na druge dvije koje su mu prethodile – modernizam i postmodernizam.

Neke od novih historiografskih izdanja u cjelini *Prikazi i osvrti* predstavili su Filip Bačurin (u kombinaciji s intervjuom), zatim Marija Bišćan, Tita Mikulaš, Stanka Mujo, Matija Pudić i Vanessa Rendić. Na naš skup *Intelektualna povijest* osvrnula se Marija Bišćan. U rubrici *Necrologia* od Miroslava Bertoše (1938.-2023.), J. G. A. Pococka (1924.-2023.), Emmanuela La Roy Laduriea (1929.-2023.) i Natalie Zemon Davis (1928.-2023.) oprostili su se Adrian Filčić, Filip Bačurin, Ivan Mačukat i Tita Mikulaš. **Razgovore** s profesorima koji su nedavno napustili naš Odsjek, vodili su Matija Pudić i Ivan Ćorić. **Ovim putem se zahvaljujemo prof. dr. sc. Nevenu Budaku i prof. dr. sc. Ivi Goldsteinu na razgovorima.** Zanimljive priloge o profesoru Budaku napisali su prof. dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus i prof. dr. sc. Trpimir Vedriš, dok su se na suradnju s profesorom Ivom Goldsteinom osvrnuli prof. dr. sc. Hrvoje Gračanin i doc. dr. sc. Goran Hutinec. Razgovor na engleskom jeziku s istaknutom francuskom povjesničarkom Catherine Horel, povodom izlaska njezine nove knjige *Multicultural Cities of the Habsburg Empire 1880 – 1914: Imagined Communities and Conflictual Encounters*, vodila je Marija Bišćan, dok je Ivan Ćorić o recentnom razvoju intelektualne povijesti razgovarao s doktorandicom i bivšom urednicom časopisa *Pro tempore* Lucijom Bakšić.

* * *

Na kraju, zahvalila bih se autorima koji su odlučili objaviti svoje tekstove u našem časopisu, a zatim i našim lektorima koji su zajedno s nama kroz cijelu godinu marljivo radili na pripremi tekstova za objavu. Zahvalila bih se recenzentima na predanom čitanju i vrijednim sugestijama koje su zasigurno poboljšale kvalitetu ovog broja. Zahvaljujemo se Odsjeku za povijest na financijskoj potpori, bez koje tisak časopisa ne bi bio moguć, te pročelnici prof. dr. sc. Zrinki Nikolić Jakus i zamjeniku pročelnice prof. dr. sc. Ivici Šuteu na podršci u organizaciji skupa i objavi ovoga broja. Posebnu zahvalu upućujem doc. dr. sc. Filipu Šimetinu Šegviću na vrijednim savjetima, nenametljivim sugestijama i otvorenim vratima za nas studente kad god je to bilo potrebno. Iskrene zahvale prof. dr. sc. Zrinki Blažević i prof. dr. sc. Branimiru Jankoviću koji također već godinama budno prate i potpomažu aktivnosti našeg časopisa te potiču studente na aktivno uključivanje. Naposljetku, osobne zahvale upućujem svojim prethodnicima Ivanu Mrnareviću i Marku Zidariću na razrješavanju mojih nedoumica i podršci tijekom rada na 19. broju.

* * *

U ovoj obljetničkoj godini zahvalila bih se i svima koji su posljednjih dvadeset godina postojanja časopisa *Pro tempore* nesebično izdvajali svoje vrijeme i uložili puno truda i kreativnosti kako bi časopis danas bio to što je. U nadi da će oni koji tek dolaze s jednakom motivacijom i predanošću nastaviti ovu tradiciju, predajemo vam 19. broj na čitanje.

Tijana Vokal,
glavna urednica

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>